

АНАЛІТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією з важливих складових національної могутності держави є її аналітичний потенціал. Національною могутністю слід вважати спроможність національного суб'єкта міжнародно-політичних відносин змінювати зовнішньо- і міжнародно-політичну поведінку інших суб'єктів міжнародно-політичних відносин, а також стан міжнародного середовища на власну користь.

Національна могутність є тією формою, якої набуває влада в царині міжнародних відносин. Національна могутність — складне явище й категорія, адже йдеться про всю сукупність складових, які дають державі можливість діяти у своїх національних інтересах.

Найзручніше і "найекономніше" основні детермінанти національної могутності згрупувати навколо базових класифікаційних типів. Ідеться про поділ на суб'єктивні й об'єктивні, матеріальні й духовні, ресурсні й структурні інгредієнти. В усіх трьох поділах варто вирізняти пасивний і активний елементи — ті складові, які докладаються, і те, яким чином та хто їх докладає. Прикметно, що навіть держава з потужною ресурсною базою, стабільною політичною системою, могутньою економікою, сильною армією може зазнати низки зовнішньополітичних поразок у разі, коли вона не зможе скористатися з цих дієво-суб'єктивних передумов зовнішньої політики.

Загалом йдеться про уряд, зовнішньополітичний апарат, дипломатію — усю інфраструктуру зовнішньої політики. Серед таких "компонентів застосування" особливу увагу привертає аналітична складова — *спроможність національного актора осмислити витоки національної могутності й стан міжнародного середовища задля максимально ефективного застосування першої щодо другого*.

Правильне розуміння є однією з вирішальних передумов успішного вибору мети й засобів зовнішньополітичної дії та передбачення її наслідків. Таким чином, аналітична робота передуює реальним заходам зовнішньої політики. Причому аналіз включає і свої похідні: прогнозування та планування. Отже,

спроможність адекватного аналізу постає однією з вирішальних передумов успішного докладення національної могутності, що робить аналітичну систему однією з ключових складових національної могутності.

Аналітична компонента має власну будову: суб'єкти аналізу, методи аналізу, засоби збирання та опрацювання інформації, інформаційна база, інформаційна й аналітична інфраструктура (аналітик — організація — інформація — аналіз — системне забезпечення).

Суб'єктом аналізу слід вважати соціального актора (колективного та індивідуального), котрий спроможний (фізично, культурно, інтелектуально) здійснювати аналіз і котрий політично повноважний це робити (така функція є його легітимованим рольовим призначенням у загальному процесі функціонування політичної системи).

Інститутами аналізу є певним чином узвичаєні та типологізаційно уструктурені форми організації аналітичної роботи, які зорієнтовані, організовані, уповноважені виконувати аналітичні функції.

Бази даних (обсяг потрібної інформації, зібраної належними й визнаними методами) становлять емпіричну основу діяльності суб'єктів та інститутів аналізу.

Однією з визначальних складових аналітичного потенціалу є методи аналізу. Саме від вдалого їх вибору й застосування залежатиме обсяг та ефективність аналітичного потенціалу. Спосіб аналізу може певною мірою компенсувати окремі вади його суб'єктів та їх організації.

Аналіз є похідним від стану культури й науки в суспільстві, їхньою відповіддю на запити політичної системи. Суб'єкти, інститути аналізу, набір і характер його методів зосереджені, переважно, у межах системи зовнішньої політики та дотичних до неї підсистем, у той час як інфраструктура аналізу включає всі соціальні інститути й практики, які забезпечують успішне здійснення аналітичної діяльності в зовнішній політиці.

Ускладнення суспільних відносин потребує нарощення аналітичного потенціалу. Сучасні міжнародні відносини, завдяки інтенсифікації й поглибленню інтеграційних процесів, дедалі більше відзначаються складною диференційованістю, структурованістю, щільністю. Саме через те здійснення сучасної зовнішньої політики неможливе без аналітичного забезпечення.

Оперативний код осіб і груп, відповідальних за вироблення і здійснення сучасної зовнішньої політики, містить потужну "науково-аналітичну" складову. На першому (ціннісному) рівні присутня вся аксіологія наукової свідомості; на другому — правила й норми саме наукової форми теоретичного мислення; на третьому — вирішального значення набувають політичні технології на противагу інтуїції та досвіду дипломата.

За загальною схемою: зовнішньополітичний апарат мобілізує аналітичний ресурс і докладає його до міжнародного середовища. Загалом можна виокремити дві складові аналітичного ресурсу — ресурс власне зовнішньополітичного апарату та ресурс суспільства. Через те окремого розгляду потребують шляхи мобілізації кожної зі складових і характер їх докладення.

Аналітичні ресурси суспільства можуть бути мобілізовані на користь зовнішньої політики, передусім через зосередження культурного та інтелектуального потенціалу на проблемах зовнішньої політики, залучення громадськості (переважно в особі політичних асоціацій, громадських об'єднань, НУО (неурядових організацій)); розвиток і активізацію міжнародно-політичної свідомості; збільшення політичної участі у вирішенні зовнішньополітичних питань; виховання національної свідомості на міжнародних зразках; заохочення зовнішньополітичної інноваційності. Загалом ідеться (принаймні, у демократичних суспільствах) про активізацію участі громадянського суспільства у виробленні й здійсненні зовнішньої політики і, можливо, перетворення національних громадянських суспільств (поряд з національними державами) на суб'єктів міжнародно-політичних відносин.

Залучення суспільного аналітичного потенціалу до вироблення та здійснення зовнішньої політики є не тільки бажаним, а й необхідним і обумовлюється такими причинами.

По-перше, зростаючою взаємозалежністю держав у сучасному глобальному середовищі і, як наслідок, "переміщенням" низки проблем, котрі раніше вважалися внутрішньополітичними, на міжнародно-політичний рівень.

По-друге, визнаним є різне бачення й оцінювання проблем експертами та громадянським суспільством, надто коли йдеться про ризики. Ризики, прийнятні з погляду експертів, можуть бути цілком неприйнятними для широкого загалу. Вирішення

певного класу проблем часто потребує пріоритетного врахування суб'єктивних оцінок ризиків (погляду суспільства), а не тільки об'єктивних (розрахованих і обґрунтованих експертами).

По-третє, часто громадська протидія є симптомом майбутньої недовіри до уряду. Громадськість не раз демонструвала здатність ефективного блокування різноманітних урядових проєктів, прийнятих без урахування громадської думки. Активна участь громадських організацій у системі прийняття рішень — один із методів вирішення проблеми недовіри.

Обов'язковою умовою ефективності залучення суспільного аналітичного ресурсу є постійні державні інвестиції в цю сферу. Таким чином, ефективність такого залучення може бути високою переважно у країнах зі стабільною економічною системою та системою управління.

Характерними ознаками суспільного аналітичного потенціалу є стурбованість актуальними проблемами сьогодення та вимірність рівня його стурбованості. Останній визначається за допомогою загальноприйнятих соціологічних методів: опитування, анкетування, інформаційно-цільового аналізу текстів, контент-аналізу (преси, електронних видань, радіо- і телепередач) на ґрунті таких показників: рівень уваги, кількість учасників, посади учасників, кількість рядків тексту, хвилин телепередачі, а також нові величини — продукти епохи інформації — "фреймінг" і "саунд байт".

Якщо суспільний аналітичний потенціал можна вважати (з певними застереженнями) двокомпонентною (ресурс/актор) складовою зовнішньополітичного механізму держави, то науковий потенціал є "чистим" ресурсом. Він однаково дієво докладається і суспільними, і державними акторами зовнішньої політики. У тріаді: суспільний аналітичний ресурс — науковий аналітичний ресурс — аналітичний ресурс зовнішньополітичного відомства, науковий ресурс посідає "серединне" місце, з'єднуючи й узгоджуючи діаметрально протилежне. "Ціннісно нейтральне" наукове знання сприяє досягненню консенсусу між конфліктуючими інтересами суспільства й особами, відповідальними за прийняття та здійснення зовнішньополітичних рішень.

Залучаючи наукові інститути та дослідницькі центри до вироблення й здійснення зовнішньої політики, зовнішньополітичний апарат, окрім глибшого розуміння змісту проблеми,

отримує змогу побачити її очима "стороннього" спостерігача, погляд котрого значно відрізняється від поглядів, притаманних "практикам" зовнішньої політики. Політична незаангажованість, глибокі теоретичні знання науковців часто дають змогу віднайти нетрадиційні і разом з тим ефективні методи та підходи.

Порівнюючи діяльність зовнішньополітичних відомств різних країн, можна помітити цікаву залежність: країни, які активно залучають науковий аналітичний потенціал до вироблення й здійснення зовнішньої політики, значно менше уваги надають суспільному; їхня зовнішня політика вирізняється усталеністю; в обстоюванні національних інтересів ці держави досягають значно кращих результатів.

Жодна система влади, домінування, адміністрування не можуть існувати без здійснення аналітичної функції на ґрунті відповідного аналітичного ресурсу. Однак розвиненість аналітичної підсистеми й обсяг аналітичного ресурсу відрізняються. Найбільш "аналітичною" є така форма домінування, як бюрократія (за М. Вебером, ідеться про історико-соціологічну форму організації влади й адміністрування). Загалом, у веберівських інтерпретаціях, бюрократія є втіленням раціоналізму, найбільш раціональним втіленням організації влади.

Саме тому розвиток аналітичного потенціалу набуває вирішального значення у функціонуванні сучасних систем управління, у тому числі й зовнішньополітичних. Адже раціональний принцип організації сучасної адміністративної системи передбачає максимальний розвиток її аналітичного потенціалу, передусім це стосується шляхів рекрутування службовців, умов їхнього перебування і функціонування в рамках відповідної адміністративної системи. У нинішніх адміністративних системах навчання та підвищення фахового рівня замінює релігійну ініціацію та військові заслуги попередніх часів.

З огляду на значення аналітичного потенціалу країни в справі вироблення і здійснення її зовнішньої політики, особливу увагу слід приділити детермінантам самого цього потенціалу. Одним із вирішальних (у цьому сенсі) є розмаїття аналітичних методів, залучених до зовнішньополітичної сфери. Такий плюралізм дає можливість, по-перше, більш диференційовано, а отже, ефективно й економно докладати аналітичний ресурс до проблемних питань; по-друге, змобілізувати й використати якомога більше

складових аналітичного ресурсу; по-третє, більш всеосяжно й багатоаспектно здійснювати зовнішньополітичний аналіз певного спектру проблем. Через те в рамках аналітичного потенціалу варто вирізняти потенціал методів, маючи на увазі їх розмаїття, ефективність та інтегрованість до зовнішньополітичного апарату. Слід зауважити, що саме інтеграційний розвиток сучасних міжнародних відносин призводить до диференціації набору методів зовнішньополітичного аналізу, інакше кажучи, ускладнення середовища обумовлює урізноманітнення методів. Сукупно всі ці методи покликані описати якомога більшу кількість аспектів сучасного міжнародно-політичного життя.

Загалом, у сенсі багатоаспектності можна говорити про плюралізм принципів диференціації міжнародних відносин і відповідний йому плюралізм методів їх аналізу. Світополітична взаємодія потребує окремих принципів добору методів.

Одним із таких принципів є *співвідношення об'єктивного й суб'єктивного* в міжнародних відносинах. Так, вочевидь, вирізняються суто об'єктивні умови міжнародно-політичної взаємодії: геополітичне та історико-культурне розташування, економіко-технологічна належність (Перший, Другий, Третій світи), місце й роль у силовій конфігурації. Разом із тим наявні й суто суб'єктивні умови: характер оперативного коду, тип особистості, морально-етичні переконання, — інакше кажучи, увесь мотиваційний комплекс зовнішньополітичної діяльності.

Відповідно виокремлюються методи, спрямовані як на вивчення об'єктивних, так і низка методів аналізу суб'єктивно-мотиваційних умов зовнішньополітичної діяльності та міжнародно-політичної взаємодії. Чільне місце серед методів другої групи посідають методи інформаційно-текстового аналізу. У вибудованій послідовності аналітичних методів, за принципом співвідношення суб'єктивних і об'єктивних умов сучасних міжнародних відносин, ці методи посідають крайню екстремну точку, постаючи методами аналізу максимально суб'єктивних умов. Антитезою їм є методи геополітичного та історико-культурного аналізу, спрямовані на розгляд цілковито об'єктивних структур світової політики.